

Forord

Forord

Hvem er jeg?

Spørsmålet er viktig for de fleste, og mange mennesker har gjennom tidene strevd med å finne svaret. I det gamle Hellas stod inskripsjonen *"Kjenn deg selv"* hugget inn over inngangen til templet i Delfi, - der hvor Orakelet kunne gi svar på det meste. C.S. Lewis (1898-1963), forfatteren til *"Historien om Narnia"*, har uttalt: *"Hva kan vi egentlig vite om andre menneskers innerste forhåpninger, muligheter, utfordringer? Bare en eneste sjel i skapelsen kjenner du virkelig, - den eneste hvis skjebne du bærer i dine egne hender"*.

Denne påstanden er allikevel ikke så enkel å godta.

I mai 1828 ble det funnet en forkommen unggutt på gaten i Nürnberg. Han var anslagsvis 16 år gammel. Folk som henvendte seg til ham oppfattet ham som beruset eller tilbakestående. Han bar imidlertid på et brev adressert til kaptein von Wessenig ved 4. skvadron av det 6. kavalleriregiment. En skomaker fulgte gutten til kapteinens hus, hvor gutten gjentatte ganger sa: *"En rytter vil jeg bli, slik min far engang var"*. På politistasjonen besvarte gutten alle spørsmål med *"Jeg vet ikke"*. Da han fikk et stykke papir og en blyant i hånden, skrev han navnet *"Kaspar Hauser"*. Han ble deretter tatt i forvaring.

I det brevet gutten brakte med seg, kunne en bl.a. lese: *"Høyærværdige Hr. Rittmester! Jeg sender Dem en gutt som trofast ønsker å tjene for Kongen. Gutten kom i min varetekt 7. oktober 1812. Etter som jeg selv er dagleier og har ti egne barn, har jeg allerede nok å bekymre meg for. Jeg har siden 1812 ikke latt ham gå et skritt utenfor mitt hus. Dersom De ikke ser Dem i stand til å beholde ham, må De enten slå ham til døde, eller henge ham i skorsteinen."*

Gutten hadde et sterkt begrenset ordforråd, men ble etter hvert flinkere til å forklare seg. Han hevdet at han gjennom de foregående årene hadde befunnet seg innestengt i et mørkt lite rom, uten noen kontakt med omverdenen, inntil en mystisk person som skjulte sitt ansikt, hadde lært ham å skrive navnet sitt og besøkte ham få dager før han ble satt fri med brevet til rittmesteren i hånden.

Flere fattet interesse for gutten med den ukjente bakgrunnen. Det oppstod etter hvert rykter om at han var tilknyttet kongehuset Baden, - angivelig sønn av erkehertug Karl og erkehertuginne Stephanie de Beauharnais, som var adoptivdatter av Napoleon I. Hertugparet ble forlovet i april 1806 og bosatte seg ved Mannheimer slott. Deres første barn, datteren Louise ble født i 1811. 29/9-1812 fødte Stephanie et guttebarn som angivelig døde etter 17 dager. Ryktene ville ha det til at dette guttebarnet ikke døde, men ble bortsatt som hittebarnet Kaspar Hauser. Det ble hevdet at begravelsen av barnet ved Mannheimer slott ble gjennomført med et annet spedbarn som døde på samme tid. Bakgrunnen var visstnok at komtesse von Hochberg satte dette spillet i scene for å sikre at hennes sønn Leopold skulle bli erkehertugens etterfølger på tronen. Karl og Stephanie fikk ytterligere en sønn i 1816, men dette barnet døde bare ett år gammel. Erkehertugen døde i desember 1818. Stephanie levde til januar 1860.

Kaspar bodde hjemme hos skolelærer Friedrich Daumer, da han 17/10-1829 ble funnet i husets kjeller, blødende fra et sår i pannen. Han påstod at dette var påført ham av en fremmed. 3/4-1830 ble han såret påny, denne gang av et pistolskudd inne på sitt værelse. Han bodde da hos Johann Biberbach. Den merkelige forklaringen på hendelsen var at en pistol som hang på veggen, var gått av ved et uhell. Den engelske lord Philip Henry Stanhope (1781-1855) fattet interesse for guttens historie og forsøkte å spore hans opprinnelse, men uten hell. Flere av de som hadde hatt ansvar for ham, oppfattet Kaspar som løgnaktig og ga uttrykk for tvil om hans forhistorie. De mente at han hadde skadet seg selv.

Forord

I 1831 ble Anselm von Feuersbach oppnevnt som hans formynder. 14/12-1833 kom Kaspar Hauser hjem, dødelig såret av et knivstikk i venstre side av brystet. Han anga å være lokket til et møte med en fremmed i en nærliggende park, hvor han ble påført dette knivstikket idet den fremmede var i ferd med å overlevere ham en liten veske. Politi som gjennomførte parken, fant riktig nok en liten veske som inneholdt en papirlapp med et notat i speilskrift. Notatet hadde følgende ordlyd: *"Hauser vil være i stand til å fortelle deg nøyaktig hvordan jeg ser ut, og fra hvor jeg er. For å spare ham den møyen, ønsker jeg selv å fortelle hvor jeg kommer fra: jeg kommer fra den Bayerske grensen, ved elven. Jeg vil også fortelle navnet: M.L.Ö"*. Kaspar Hauser døde av knivstikket etter tre dager, 17/12-1833.

Også dette dødelige utfallet ble tolket som en følge av selvskading, med en antagelse om at Kaspar egentlig ikke hadde planlagt å stikke så dypt. Allikevel førte ryktene omkring guttens historie til at en rekke forfattere og kulturpersonligheter videreførte sine teorier om hvem han egentlig var. Den franske poeten Paul Verlaine skrev i 1881 diktet "Kaspar Hauser synger". I Haakon Dahls oversettelse til norsk lyder diktet slik:

<i>Eg kom, forutan far og mor, med auga skinande og stille til byfolk som var synbart gilde: dei sa eg vanta bruk av ord.</i>	<i>Sjølv utan drott og fedreland med svikt i mot og lite barka, eg ville døy på æresmarka: men døden tok ein annan mann.</i>
---	--

<i>Som ungdom møtte eg ny harm: Ein kjærleiksflamme byrja blakre, og eg fann alle kvinner vakre: dei sa eg vanta drag og sjarm.</i>	<i>For sein, for tidleg, min entré? Kva var mitt kall i denne verda? Forstå, mi bør var tung å bera: Å, be for arme Kaspar, be!</i>
---	---

Senere har Kaspars historie dannet grunnlag for både film og teater. Et forsøk på å avslutte spekulasjonene om hans avstamning ble gjort ved DNA-testing i 2002. Vevsprøver fra Kaspar ble sammenlignet med et DNA-segment fra Astrid von Medinger, - en slektning av Stephanie de Beuharnais. Prøvene viste mindre forskjeller som kunne være forårsaket av mutasjoner, og det var derfor ikke mulig å utelukke slektskap (VisWiki).

Mystikken omkring Kaspar Hausers opprinnelse ble en utfordring både for ham selv, hans omgivelser og for en rekke kulturpersonligheter i Europa. Samtidig manglet det ikke på kritiske betraktninger av ham som person. Hvorfor var han blitt slik? Var hans særegenheter et resultat av arv eller miljø?

Mange oppfatter menneskers personlige egenskaper som uttrykk for arvebestemte anlegg, hvor miljøfaktorer spiller en underordnet rolle. Andre vil hevde at miljøfaktorer har større betydning for menneskelig atferd enn nedarvete egenskaper. Oftest vil vår personlighet bli formet ved et samspill mellom arv og miljø. Nyere forskning tyder på at en rekke arveanlegg først aktiveres under innflytelse av bestemte miljøfaktorer. Innslaget av genetisk eller miljømessig innflytelse er vanskelig å avveie i det enkelte tilfelle. Uavhengig av hvilken oppfatning som er rådende, er det allikevel slik at de aller fleste ønsker å ha kunnskap om sin slekt og sine forgjengeres livsløp. Spørsmål om herkomst engasjerer de fleste, - som i tilfellet Kaspar Hauser.

Mennesket er fra naturens side nysgjerrig. Grunnlaget for framskritt er menneskers vitebegjær. Men nysgjerrighet er en ikke alltid vel ansett egenskap. Ordtaket *"Det en ikke vet, har en ikke vondt av"*, kan oppfattes som en advarsel til den som stiller nærgående spørsmål. Sannheten kan en gang iblant bli ubehagelig, både for den som spør og den som gir svar. Men å bære på ubesvarte spørsmål kan av mange oppleves minst like belastende som det er å få

Forord

innsikt i ømtålige tema. Behovet for å finne svar kan i slike situasjoner bli påtrengende - selv om vissheten skulle være vanskelig å fordøye. I disse tilfellene kan svaret nesten uansett oppleves som en lettelse, - brikker faller på plass.

Tema for denne boka er ikke en beretning om mystikk, blått blod eller renkespill. Det er likevel en historie som berører grunnleggende spørsmål for mange mennesker. Vi fjerner oss fra Bayerske slott med sine adelsslekter og retter fokus mot alminnelige byborgere i Trondheim. Boka inneholder fortellingen om losassistentens sønn - gutten som gjennom det meste av sitt liv bar på et ubesvart spørsmål om sitt faderlige opphav. Dette er også fortellingen om elva, fjorden og byen som har mer enn tusen års historie, - en beretning om bydelen "Sanden" og noen av de menneskene som levde sine liv her.

Noen er ennå i vår tid fortrolige med de første strofene i sangen:

*Æ e' født i Trondhjøm uti Sainen
og siden har æ bodd der aill mi ti',
og Trondhjøm e' en by som ingen ainnen,
de' trur æ ganske trygt at æ kainn si...*

I bydelen Sanden i Trondheim ble det den femte juni 1913 født et guttebarn. Fødselen fant sted i i en liten loftsleilighet i Batteriveita 4. Barnets mor het Sigrid Oline og var datter av gartner Andreas Andersen på Møllehaugen i Ila. Den stolte far var Klaus Johan Stenvik, - sjauer og losassistent. Sigrid og Klaus hadde fra før to døtre, Gunvor syv år og Edith Andrea fem år. Gutten ble døpt Erling. Kanskje var det fordi Klaus visste at *hans* far i sin tid bar navnet Elling. Men det kan hende at navnevalget like gjerne en følge av den nasjonale begeistringen som gjorde seg gjeldende i årene både før og etter at unionsoppløsningen og atskillelsen fra Sverige omsider var et faktum. Utgravningene av Gokstadskipet og Osebergskipet, norsk litteraturs gullalder og polferdene til Nansen og Amundsen hadde bidratt til en nasjonal bevisstgjøring. Folk søkte tilbake til landets fjerne storhetstid og beretningene i Snorres kongesagaer, med navn som Magnus, Sigurd, Sverre, Olav, Trygve, Håkon – og Erling. Sigrid og Klaus hadde utvilsomt forhåpninger om at deres nyfødte sønn skulle komme seg fram i livet – bli til noe mer enn de hadde våget å drømme om for sitt eget vedkommende.

Sigrid kom fra en familie som var blitt vant til å arbeide iherdig og snu på skillingen. Hun hadde tidlig lært seg å sy og kunne på den måten bidra til å styrke familiens økonomi. Klaus var uten familie og visste lite om sine kjødelige foreldre, men han hadde arvet fripasset og koppevaksinasjonsattesten etter faren, husmannsgutten Elling Pedersen Stenvik fra Skatval. Klaus Johan kom til verden etter et kort og heftig møte mellom Elling og ungpiken Karoline Johannesen fra Gimsøy i Lofoten. Men gutten var uønsket og ble allerede to måneder gammel "utsatt mot betaling" for Fattigvesenets regning, - først hos en arbeiderfamilie på Nedre Bakklandet, - senere hos bakersvenn Martin Hansen og hans hustru Gurine i Ørjaveita. Bare 12 år gammel ble Klaus Johan sendt "*ud paa landsbygden*" – til Hitra – som en følge av fattigforstanderens besluttomme reaksjon på guttens medvirkning i et par uheldige episoder ute på "Løkkan" og hans elendige vitnemål for "Orden" og "Opførsel" ved Ila skole. Hos Tobias Kongensnæs på Dolmøya fikk Klaus erfare hva livets skole hadde å by på. Tobias var ikke tilfreds med at "gutlarven" ble utsatt på Hitra mot en snau månedlig betaling fra Fattigvesenet. Han fikk sannelig også yte sin skjerv som altnuligmann, både på land og sjø.

Forord

15 år gammel, i juli 1901, stod Klaus Johan for presten i Dolm kirke på Hitra. Konfirmasjonsdressen til 12 kroner var betalt av Fattigvesenet – et siste håndslag fra Trondheim kommune før gutten skulle stå på egne ben. Ingen mor eller far, - ingen kjente slektninger. Klaus dro tilbake til Trondheim. Hans verden ble menneskene i bydelen ”Sanden”, livet langs kaiene og fjorden utenfor. Med en tung start i livet, en mislykket folkeskole og barske år på Hitra falt det naturlig å livnære seg som losroer og løsarbeider. Lostjenesten var avhengig av hjelpesmenn som sørget for å skyssse eller hente losen under oppdrag. Båtmann, losassistent eller ”røyert” ble det kalt. Kanskje følte Klaus at yrkesbetegnelsen ”losassistent” innebar et lite skritt fram i anseelse – et lite løft i selvaktelse?

Bydelen ”Sanden” hadde mange patriotiske beboere. De oppfattet sin tilkomst og oppvekst i dette området som ærefull. En ”Sanding” var Trondhjemmer god som noen – ja, egentlig litt bedre. I alle fall bedre enn folk fra forstaden Ila, som lå vestenfor og utenfor den gamle festningsvollen og byporten ved Skansen. Dette ble ikke sjelden uttrykt gjennom en liten kampsang som kunne avsynges på melodien ”Da klokka klang” med følgende tekst:

*De Saindingan', de blaindingan' –
d'e kara som kjæm fræm!
De Il'ingan', de Strilingan' -
dæm slår vi kor dæm kjæm!*

Erling Stenvik ble bare en blant mange som vokste opp i det strøket som opprinnelig ble kalt ”Vollene”, senere ”Sanden”, - et stort sletteområde mellom Prinsens gate og Nykirkegården i retning øst-vest, og mellom fjorden og Kongens gate i retning nord-sør. Navnet var naturgitt, fordi sjø og vind drev inn fra fjorden og bragte med seg store mengder fjæresand som etter hvert ble en viktig bestanddel av jordsmonnet i dette byområdet. ”Sanden” tilsvarte området fra Geitveita og Bersvendsveita i øst, vestover gjennom Sandgata, Skradikveita, Holstveita, Tyrkrisveita, Dronningens gate, Hospitalsløkkan, Kongens gate (”Geilan”) og tverrforbindelsene mellom disse gateløpene: Asylveita, St. Olavs gate, Drillveita, Tordenskjoldsgata, Brandhaugveita, Willmannsveita, Batteriveita, Batterigata, Hospitalsgata, Fotveita, Lillegata, Vollgata. (Oppfatningen blant nålevende trondhjemmere om hva som hører til i bydelen ”Sanden” kan variere).

Gutten fra loftet i Batteriveita 4 skilte seg egentlig ikke nevneverdig ut fra andre barn, men observante beboere i Sanden la tidlig merke til at han holdt hodet litt på skakke. Det gikk derfor ikke lang tid før han fikk tilnavnet ”Erling Skakke”. De mest reflekterte kunne heller ikke unngå å legge merke til at han hadde dette lille avviket og kroppsholdningen til felles med Fredrik Wilhelm Gaustad, losen som bodde i et av de nærmeste nabohusene. Erling kunne derfor også fra tid til annen høre tilropet ”Litj-Gaustad!” . Han selv undret seg over hva dette skulle bety. Kanskje var det en hedersbetegnelse, etter som familien Gaustad gjennom flere generasjoner hadde bodd i dette strøket og slektens mannlige representanter var høyt respektert som dyktige sjømenn og losere. Familien Gaustad hadde sine røtter på Byneset, men var etablert som trondhjemsborgere fra slutten av 1700-tallet. Allerede ved midten av etterfølgende århundre var det blitt mange søsken, søskenbarn og tremenninger ved navn Gaustad, hvor mennene stort sett var yrkesmessig knyttet til sjøen som fiskere, matroser, styrmenn, losere og fyrvoktere.

Fredrik Wilhelm Gaustad var født i 1869 og vokste opp i Sanden hos foreldrene Fredrik Christian og Serine. De bodde i Sandgata 47, en vakker bygning som blant lokale beboere ofte ble omtalt som ”Lille Stiftsgården”. Nærmeste nabo mot øst var Trondhjems Hospital og tilsvarende hus mot vest var Sandgata 49, Sandgata 51 og Batteriveita 1. Et emaljeskilt over porten til huset på vestre hjørne av Batteriveita og Sandgata forteller at dette er Batteriveita nr. 4, og neste hus er Sandgata 53.

Forord

La oss besøke Batteriveita 4 sommeren 1913. Vi åpner porten og trækker bratte trapper opp til loftet i tredje etasje i dette huset. Her bor to voksne og 3 barn i et rom innredet som kombinert kjøkken og dagligstue. I tillegg har leiligheten et lite karnapp benyttet til soverom. Fra et loftvindu i den skrå himlingen har Klaus utsyn til fjorden dersom han stiller seg på en skammel og strekker hals. Han må titt og ofte holde utkikk ved vinduet, - det er viktig for losene å være først ute på sjøen dersom man vil tjene en slant. Og losassistentens oppgave er å bidra til at dette skjer. I ei lita barneseng i karnappet ligger et nyfødt guttebarn og kikker forundret opp i taket. To jenter på syv og fem år leker på gulvet i den lille leiligheten. Ved kjøkkenbordet sitter Sigrid ved symaskinen. Dette loftsrummet er arnestedet for familien Stenvik i Sanden.

Fredrik Wilhelm Gaustad reiste i mange år utenriks som styrmann og ble ansatt som havnelos fra 1904. Han bodde i Batteriveita 4 i årene fra 1905 til 1907, men flyttet deretter til HOSPITALSLØKKAN 13, hvor han også hadde bodd tidligere. Dette er en staselig toetasjes gård på sørsiden av gata, rett ovenfor øvre munning av Batteriveita, med utsyn mot kanalen, Brattøra og fjorden. Atkomsten til eiendommen går gjennom en stor port. Et messingskilt på porten kunngjør at her bor "*F. Gaustad, Lods*".

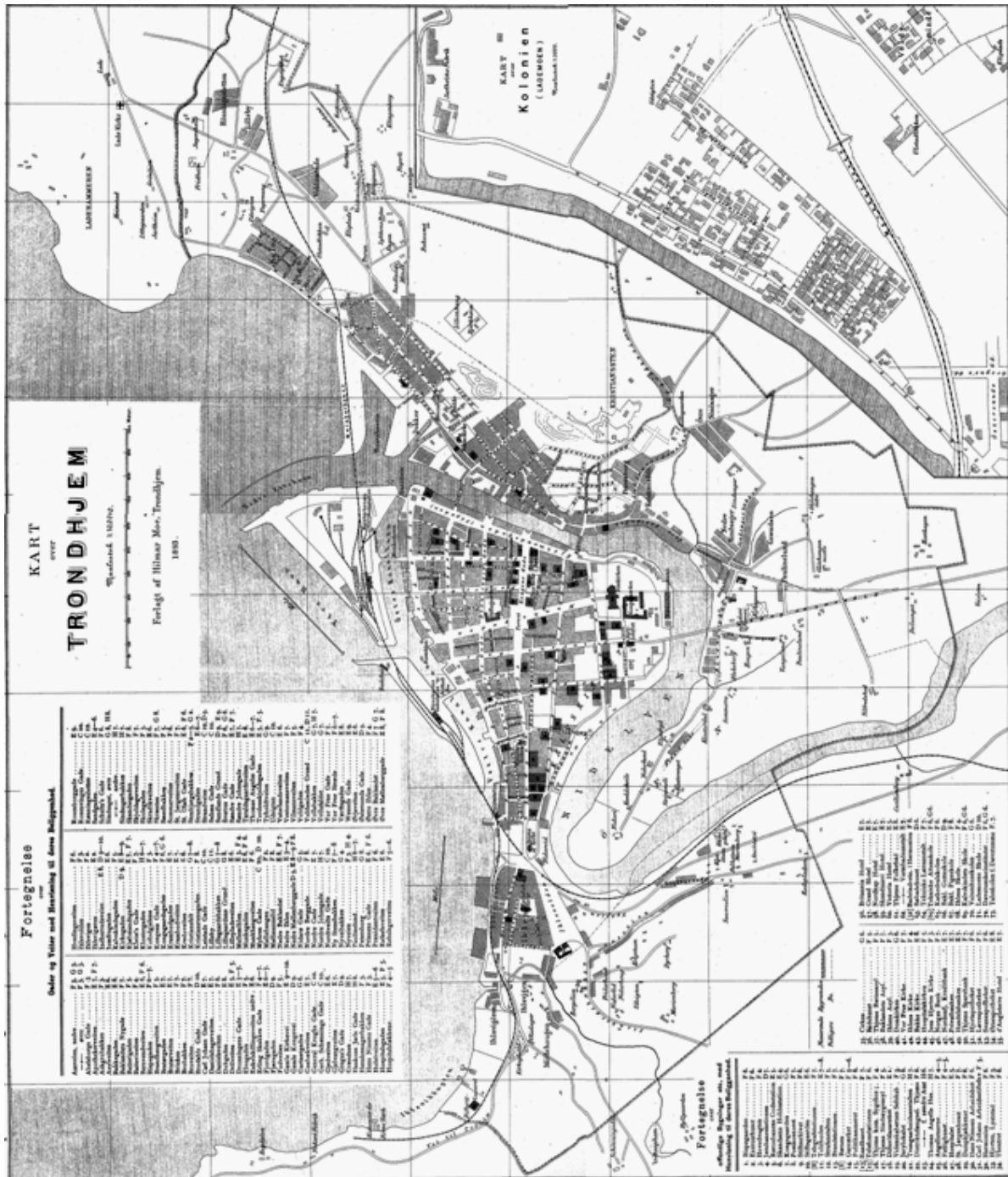
Det som inntil nå er nevnt danner utgangspunktet for en beretning om Trondhjem, Sanden og mennesker som levde her i tidsrommet fra slutten av 1600-tallet fram til siste halvdel av 1900-tallet. Byens historie er interessant i seg selv og blir behørig omtalt, men familiene Stenvik og Gaustad vil bli viet særlig oppmerksomhet. På et vis kan det hevdes at Erling fikk to fedre og dermed to farsslekter, selv om dette fra et biologisk synspunkt er ganske umulig. For å gjøre historien fullstendig blir det underveis nødvendig å besøke Byneset, Lofoten, Skatval og Hitra, - hvorfra vi gjengir små historier som danner brikkene i vårt puslespill. Brikkene faller på plass i fortellingen om Erling Stenvik – gutten fra loftet i Batteriveita, "losassistentens sønn". Bakgrunnen er med dette skissert. Vi kan ta fatt på vår historievandring.

Trondheim og Trondheimsfjorden ca. 1840. Litografi av J. Urbye

Forord

*Trondhjem 1893. Forlegger:
Hilmar Moe*